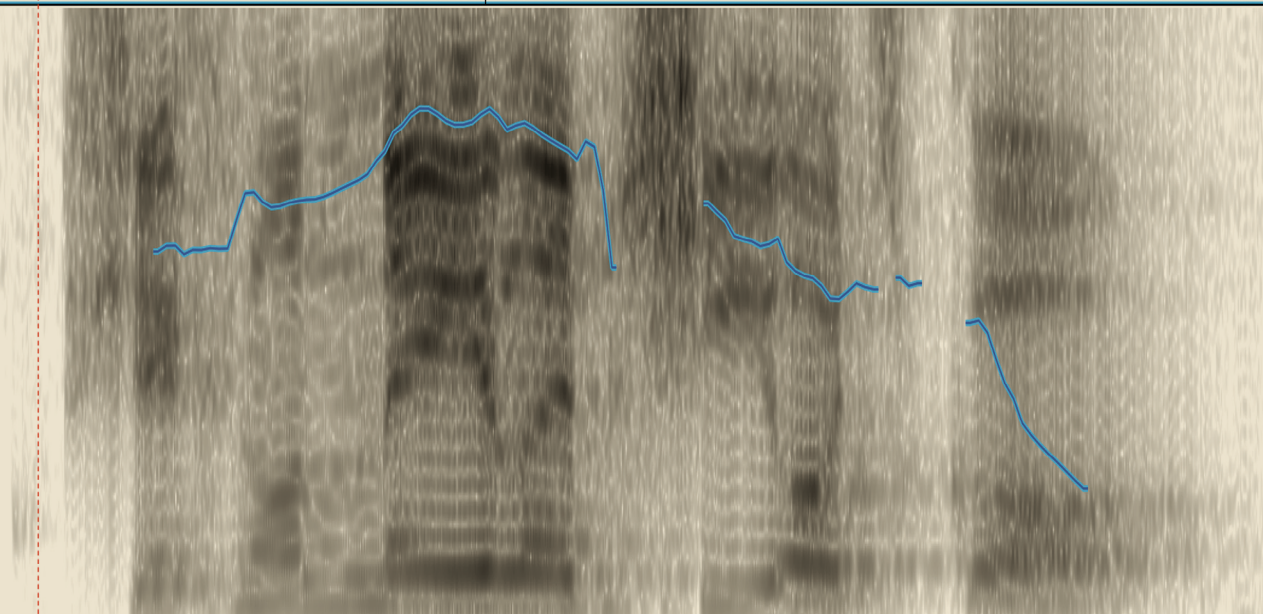
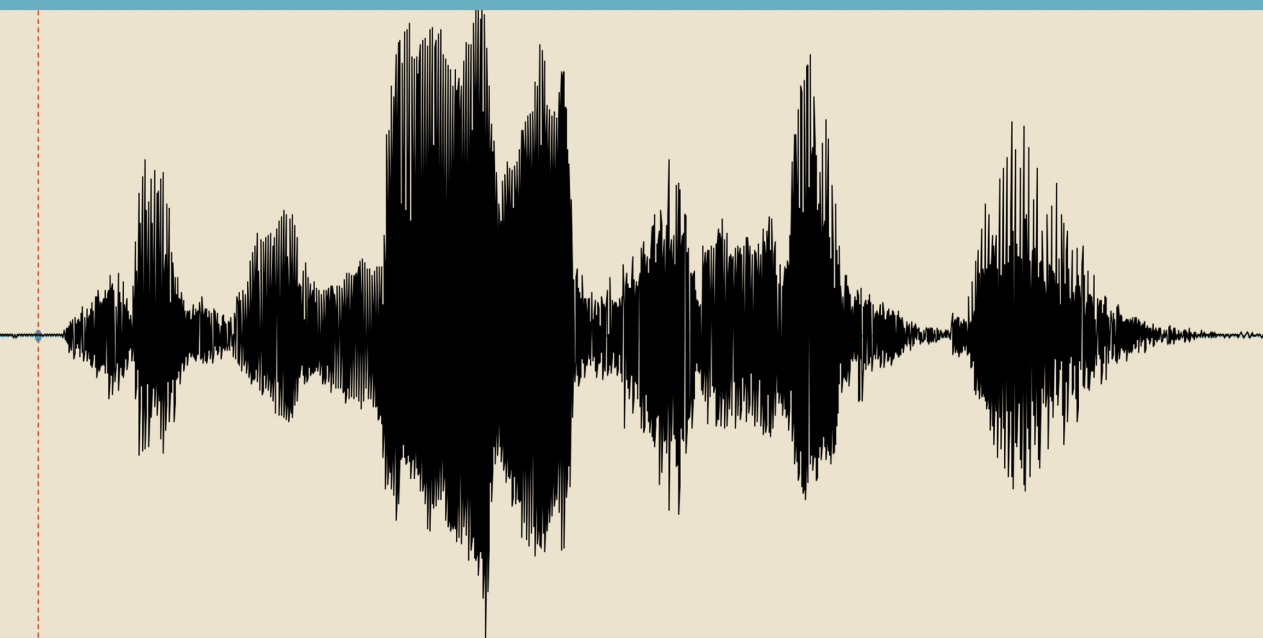

KOMUNIKACE ŘEČÍ, KOMUNIKACE LIDÍ...

SBORNÍK PRO
MARIÍ BOŘEK-DOHALSKOU

KAROLINUM

Komunikace řeči, komunikace lidí...

Sborník pro Marii Bořek-Dohalskou

K vydání připravila Jana Vlčková-Mejvaldová

Recenzenti: Ing. Petr Horák, Ph.D.

PhDr. Stanislav Štěpáník, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Redakce Josef Táborský

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2017

Editor © Jana Vlčková-Mejvaldová, 2017

Text © Georges Boulakia, Tomáš Cajthaml, Ivana Čeňková, Miloš Černý,

Jean-Yves Dommergues, Tomáš Duběda, Jiří Jančík, Jan Kořenský, Philippe Martin,

Sylva Nováková, František Novotný, Jan Raab, Zdeněk Smékal, Stanislav Štech,

Jaroslav Štichauer, Pavel Štichauer, Jana Tučková, Robert Vich, Jan Županič, 2017

ISBN 978-80-246-3706-8

ISBN 978-80-246-3724-2 (online : pdf)

Charles University
Karolinum Press 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Předmluva	7
Otula (<i>František Novotný</i>)	9
Trocha popovídání (<i>Jan Kořenský</i>)	11
Potkávání s Marií Otkou Dohalskou (<i>Stanislav Štech</i>)	18
Quatre fois vingt printemps (<i>Jean-Yves Dommergues</i>)	20
Paní profesorko, je to s Vámi k zbláznění... (<i>Miloš Černý</i>)	22
Historka s pumpičkou (<i>Tomáš Cajthaml</i>)	23
Ondes cérébrales et accent syllabique (<i>Philippe Martin</i>)	25
Quelques aspects prosodiques d'un discours politique (<i>Georges Boulakia et Philippe Martin</i>)	37
Nenápadný půvab fonologie výpůjček (<i>Tomáš Duběda</i>)	46
Les Cris de Paris aneb Zmizelá hudba pařížské ulice (<i>Sylva Nováková</i>)	51
Le Procureux du Roy, un pauvre Prescheux – à propos de quelques règles de prononciation du XVII ^e siècle français (<i>Jaroslav Štichauer</i>)	55
Morfologizace metafonie a fonosyntaktické geminace v italo-románských jazycích (<i>Pavel Štichauer</i>)	62
Lady Mondegreen (<i>Jiří Jančík</i>)	75
Virtuální výuka se stává realitou v přípravě konferenčních tlumočnicků (<i>Ivana Čeňková</i>)	93
Umělé neuronové sítě a jejich aplikace (<i>Jana Tučková</i>)	101
DCT based Voice Conversion with Multipoint Frequency Transformation (<i>Robert Vích</i>)	106
Na špičce říše. Rakouská první společnost a její postavení v dlouhém 19. století (<i>Jan Županič</i>)	114
Jak jsem se stal zakládajícím členem mužského pěveckého sboru v Bukovanech (<i>Zdeněk Směkal</i>)	130
O zdivočelém zdromečku – dílo z druhého svazku sbírky Anny Kubátové Pohádky kraví babičky, jejíž první svazek vyšel v edici Kuna (<i>Jan Raab</i>)	134
Závěrečná a možná příliš osobní poznámka editorky	135
Životopis	136
Bibliografie	140

Ediční poznámka	145
Abecední seznam autorů	146

PŘEDMLUVA

V září 2017 slaví životní jubileum prof. PhDr. Marie Bořek-Dohalská, DrSc. Je to osobnost vpravdě univerzální. Svou univerzitní cestu započala nejspíš ještě prenatálně. *Eстетika dramatického umění*, jejímž autorem je její dědeček, prof. Otakar Zich, je dodnes elementární literaturou pro studenty bohemistiky i teatrologie. Dalším profesorem toho jména byl tatínek prof. Dohalské. Prof. Otakar Zich ml. vybudoval na pražské Filozofické fakultě katedru logiky. Zdá se tedy zcela přirozené, že s Univerzitou Karlovou, na dlouhá léta s její Filozofickou fakultou, spojila své tvůrčí a vědecké úsilí také jejich vnučka a dcera.

Rodinné okolnosti ji spájí s hudbou v osobě jejího druhého dědečka Karla Moravce, člena Šefčíkova kvarteta, a neopominutelně také v osobě jejího bratra Karla Zicha.

Uměním hudebním či divadelním se prof. Dohalská zabývala sice seriózně a s láskou, avšak nikoli profesionálně. Životním osudem se jí stalo prostředí akademické: od roku 1955, kdy nastoupila ke studiu Filologické fakulty UK, univerzitu v podstatě neopustila: Pedagogický institut, předchůdce Pedagogické fakulty, posléze Pedagogická fakulta a pak Filozofická fakulta, konkrétně fonetické pracoviště, posléze osamostatněné jako Fonetický ústav. Ostatně fonetické zájmy představují středobod akademické dráhy prof. Dohalské. Tato vysoce koherentní profesní trajektorie byla zpestřena několikaletou činností ve Fonetické laboratoři ÚJČ ČSAV. Do Akademie věd se prof. Dohalská později vrátila v rámci externí, leč velmi intenzivní a dlouholeté spolupráce na zkvalitňování syntézy řeči s Ústavem fotoniky a elektroniky, čímž opět sledovala stopy svého tatínka, který byl jedním z prvních průkopníků kybernetiky u nás. Vedení české sekce lycea v Saint-Germain-en-Laye bylo krátkodobou, ale nenahraditelnou a nesmazatelnou zkušeností v pedagogické dráze prof. Dohalské.

A mezitím vším Univerzita Karlova jako zastřešující aktivita. Intenzivní činnost v Ediční komisi Senátu UK, dlouholeté členství v Akademickém senátu UK, členství ve vědeckých radách Filozofické a Pedagogické fakulty UK a Fakulty sociálních věd UK a rovněž dlouholeté (dnes emeritní) členství ve Vědecké radě UK – to všechno jsou aktivity, jimiž se prof. Dohalská zapsala do chodu univerzitního organismu.

Několik lidí, vesměs právě z univerzitního okruhu prof. Dohalské, se rozhodlo oslavit tuto událost a vyjádřit svou náklonnost, úctu, radost a často

i vděk způsobem, jenž je akademikům vlastní: napsat knihu. Naštěstí jen jednu dohromady, tedy sborník k narozeninám prof. Dohalské, nebo, jak se také pěkně česky říká, festschrift.

Rozmanité zájmy oslavenkyně se zrcadlí v tematické různorodosti příspěvků. Všechny příspěvky se ale točí kolem jazyka, řeči, komunikace, zvuků. To je těžiště profesního i soukromého zájmu prof. Dohalské.

Projednou jsme uvolnili pravidla akademického publikování, dovolili jsme si lehkost, nevážnost a nadsázku.

Sborník vydáváme s laskavou podporou Pedagogické fakulty UK a Nakladatelství Karolinum. Je určený těm, kteří se chtějí na zvukovou materii řeči podívat z různých úhlů. Jsem velmi ráda, že do sborníku přispěly osobnosti, které svými profesemi vlastně naznačují interdisciplinární přesahy oboru profesorky Dohalské: fonologii reprezentuje příspěvek Tomáše Dubědy, Jaroslav Štichauer se věnuje historické výslovnosti, Pavel Štichauer míří od fonologie k morfologii. Podobně Jiří Jančík představuje přesah fonetické percepce k vyšším jazykovým rovinám, k morfologii a k lexikologii. Fonetika francouzštiny a hudební vnímání se stýkají v příspěvku Sylvie Novákové. V příspěvku Ivany Čenkové se spojuje výuka, technika a tlumočení. Kolegy z dlouhodobé spolupráce univerzity zastupuje Stanislav Štech, Jan Županič a Tomáš Cajthaml. Nechybí ani zástupci technického směru fonetických aplikací: Robert Vích a Jana Tučková tématem svých příspěvků a Zdeněk Smékal svou osobností. Jeho příspěvek zároveň představuje vítaný můstek k celoživotní lásce prof. Dohalské, k hudbě, jejímž bytostným zástupcem v tomto sborníku je Miloš Černý. Pevné sepětí prof. Dohalské s frankofonním, resp. pařížským univerzitním prostředím reprezentují příspěvky tří nejbližších kolegů, Georgese Boulakii, Philippa Martina a Jeana-Yvese Dommerguese.

Po poetickém preludiu z pera Františka Novotného následuje text, který představuje jubilantku: jeho autorem je Jan Kořenský, který s prof. Dohalskou vedl korespondenčně, telefonicky a pak i osobně rozhovor na různá témata. Závěr sborníku pak tvoří hříčka plná aluzí na společnou práci, jejímž autorem je Jan Raab.

OŤULA

FRANTIŠEK NOVOTNÝ

Z hrstečky písmen
hned rozeseje slova
Z brázdy slov sklízí
bohaté snopy vět
Do jejich zrněk
vždy myšlenku též schová
A do jediné tečky
se vejde celý svět

Mlýny úst melou hlásky
pomlčky, samohlásky
Oblaka smyslů plynou
v Seině i ve Vltavě
Mnozí by dali „majlant“
za vymlácené klásky
Co v srdci nenajdou
však těžko najdou v hlavě

To všechno vyrostlo
v zahrádce vděčných let
Kvetly v ní úsměvy
a někdy také slzy
Z holubů lidských skutků
se dobrý vrací zpět
A křehké dědictví
se stává pevnou tvrzí

Vůně všech vzpomínek
si okouzleně vzdychla
Je totiž modlitbou
svatých i bezbožníků
Ta melodie času
hned largo - hned zas rychlá
Zní v oušku šálku čaje
z bylinek vděčných díky

Oťule František

TROCHA POPOVÍDÁNÍ

JAN KOŘENSKÝ

S tvými přáteli (ke kterým se také počítám) jsme se dohodli, že s tebou udělám rozhovor. Známe se od šedesátých let, od našich společných začátků v Ústavu pro jazyk český, i když ty jsi, pokud vím, byla vždy ve fonetice a já v gramatice, třebaže se názvy tohoto útvaru v čase různě proměňovaly.

Moc ráda si trochu popovídám a třeba i zavzpomínám, myslím, že za tu dobu, co se známe, na „trochu popovídání“ o nejrůznějších věcech máme nárok.

Vlastně jsme se dohodli, že udělám rozhovor s Otkou, zdůrazňuji s Otkou, ačkoli bych mohl – možná, že spíše měl – udělat rozhovor s prof. PhDr. Marií Bořek-Dohalskou, DrSc., rozenou Zichovou. Přesněji řečeno bude zcela na místě udělat rozhovor s oběma, takže vlastně jde jen o směr rozhovoru: jestli od prof. Dohalské k Otce nebo od Otky k prof. Dohalské. Mimochodem – jak ta Otká vlastně vznikla?

Povídání bude rozhodně s Otkou! – každý z mých nejbližších, ale i vzdálenějších, ví, že se jmenuji Marie, ale nikdo mi tak skoro nikdy neříkal, jen „neinformovaní“. Jak Otká vznikla – velmi prostě – v Zichovic rodině, kde byli všichni Otakarové, se očekával kluk, to se nepovedlo, a tak po Marii (Marie byla babička Zichová) jsem křtěná Ota – nikoli Otýlie či Otakara – naprosto jednoznačně se začalo hned „pracovat“ s tou Otou – tak Otká a podobně. Paní profesorku bych rozhodně odložila stranou, aby se nám sem nepletla.

Ptát se, co tě přivedlo k vědě vůbec, lingvistice a fonetice zvláště, je v tvém případě zbytečné, tvým otcem je prof. O. Zich (přiznám se, že jsem pana profesora měl velmi rád, byl ochoten na požádání číst mé práce, rád jsem ho v těchto souvislostech citoval, občas jsme se setkali při posuzování disertačních prací), vaše širší rodina pozůstávala z osobností vědy, kultury, umění – mohli bychom ostatně jít do podrobností. V nějaké chvíli jsi tedy ve svém vnitřním světě a v kulisách světů vnějších dospěla k rozhodnutí studovat filologii na Filozofické fakultě v Praze. Předcházely tomu nějaké jiné plány a představy?

S „kulisami vnějších světů“ jsi to trefil skoro přesně. Pohybovala jsem se od dětství především v muzikantském prostředí, ale dál přišlo pochopitelně divadlo, literatura a řada zajímavých témat podle toho, kdo k nám stále přicházel. Kdybych si měla nekriticky vybírat, byla by to jednoznačně muzika – klavír, zpěv, ale věděla jsem, že „kumšt“ se musí dělat víc než stoprocentně – a navíc, tréma, kterou jsem od dětství měla – a mám dosud! – by nebyla právě tím

vhodným partnerem pro veřejné vystupování. Až do maturity jsem měla také výborné učitelky chemie – a tak když ne muzika, byla by mne chemie lákala – tehdy táta prohlásil, že chemie ano, ale jsem-li si vědoma toho, že je tam důležitá také brilantní matematika? Proti matematice jsem nic neměla, ale „brilantní“ jsem nebyla. Tak zpět ke „zvukům“ – a co by jim bylo nejbližší? Byla jsem prý na jazyky už v dětství celkem šikovná, ale zároveň jsem byla velký lajdák, když jsem se měla učit slovíčka či gramatiku – ovšem co jsem mohla odposlouchat, to bylo celkem asi v pořádku. Po malém bilancování jsem se rozhodla, možná i pod vlivem pratety Palečkové, sestry babičky Zichové, pro francouzštinu. Odkázala mi bohatou knihovnu francouzské beletrie, učebnic, ale už tehdy i nahrávek „učebnicové“ i „divadelní“ francouzštiny na krásných starých deskách. Byla bych chtěla studovat možná ještě spíš španělštinu, uměla jsem ji celkem slušně, ale v r. 1955 nebyla na fakultě otevřená.

Nikdy jsi toho svého rozhodnutí nelitovala?

Ptáš se, byl-li to rozhodnutí definitivní a dobré? – určitě – bylo vlastně brzy definitivní díky skvělým učitelům, kteří měli rozhodující vliv na všechno, co jsem dál dělala, ať už od r. 1960 jako kantor či později ve výzkumu. Prof. Hála mi dal nejlepší základy pro pochopení „tajů“ zvukové stavby francouzštiny (diplomku jsem u Hály dělala z francouzské herecké výslovnosti, nahrávky Cyrana, Bourgeois Gentilhomme..), ale tehdy už vlastně začaly pomalu vznikat moje vazby k Francii. Prof. Hála mne brzy poslal za prof. Hussonem do Paříže – a tam už jsem se rychle rozkoukala ve Fonetickém ústavu, chodila jsem na přednášky a semináře dalších profesorů atd.

Neméně výrazný vliv na to, že jsem snad brzy pochopila, jak se dívat na odlišnou zvukovou stavbu mateřštiny a dalších jazyků, měl prof. Romportl, který byl nejen vlídný, noblesní a důsledný kantor, ale i milovník hudby, zvláště komorní, a tak jsem byla znovu, z jiného úhlu, v blízkém prostředí. Vedle této mimořádné dvojice učitelů musím ještě zmínit prof. Karla Ohnesorga, který byl francouzštinář a latinář. Jeho mimořádných znalostí latiny jsem bohužel nemohla využít, na gymnáziu jsem měla povinnou deskriptivní geometrii čtyři hodiny týdně, ale i tento předmět jsem měla vlastně ráda, a dokonce mi pomohl v poněkud „krizové situaci“. To možná není na závadu i zmínit: byla jsem asi na 26. místě v pořadí pro vydávání monografií v tehdejší univerzitním nakladatelství (r. 1974, vydáno 1977) – a já jsem měla ve své monografii o spektrální analýze francouzských vokálů hodně grafů a tabulek (počítače pochopitelně nebyly!) – a tak jsem požádala přítelkyni z VŠCHT, zda by mi jejich grafička mohla grafy a tabulky udělat – na francouzskou verzi rukopisu k odevzdání jsem měla šest týdnů – 240 stránek – a prof. Romportl mne upozornil, že nestihnu-li to, knížka nebude vydána. Grafička z VŠCHT prohlásila, že v takovém termínu to není schopna stihnout, tak jsem francouzsky psaný text – s laskavou vstřícností přítelkyně Anne-Marie Ducreux, která

již žila v Praze a po desítkách stran mi rukopis korigovala – stihla odevzdat kompletní včetně tabulek a grafů včas i díky povinné deskriptivní geometrii.

Ale vraťme se k prof. Ohnesorgovi – za ním jsem pak jezdila do Brna, abych poznala jeho způsob výuky francouzské fonetiky – i historické fonetiky. Profesor Ohnesorg mi také relativně brzy přímo nařídil, že musím napsat alespoň skripta fonetiky francouzštiny z poněkud nového pohledu, ta jeho prý „už jsou zastaralá“ – a byl tak laskav, že mi prohlížel i rukopis před odevzdáním, tehdy se skripta tiskla přímo z předlohy psané na psacím stroji. To snad jen k nejbližším úžasným učitelům.

Už jsi připomenula svůj vztah k Francii. Pochopitelně, že to souvisí s tvou profesní orientací, ale touto motivací se to nepochybně nevyčerpává. Patřilo toto nasměrování k rodinné tradici – ostatně už jsi zmínila praradku Palečkovou, nebo to navazovalo spíše na obdobnou zaměřenost tvých učitelů (nejen prof. Hály, ale i prof. Milana Romportla, kterého mimochodem i já považuji za svého učitele, nikoli však ve fonetice, ale v umění dělat to, čemu se vznešeně říká vědecko-organizační činnost, s nadhledem, s noblesou a hlavně úspěšně a ve prospěch našich vědních oborů)?

Jak už jsem poznamenala, vliv profesora Romportla na všechno, co jsem dál ve svém oboru dělala, byl nezaměnitelný. Byla jsem francouzštinář, ale Romportl chtěl, abych se seznámila blíž i s fonetikou španělštiny, věděl, že jsem tento jazyk původně chtěla studovat. To jsem nikdy už nestihla splnit, ale pochopení prof. Romportla pro veškeré profesionální vazby na Francii, které jsem „zdědila“ po profesoru Hálovi, bylo mimořádné – a pokud to bylo možné, vždy nějak vymyslel, abych se do Francie alespoň na krátkou dobu dostala.

První návštěva Francie se odehrála ještě za studia, díky stipendiu UNESCO, které jsme dostali všichni v létě 1959 (po 4. roku studia – bylo nás pět v ročníku). Royan, La Rochelle – a pochopitelně hlavně Paříž mne přivedla ještě o hezký kus dál v nadšení pro Francii i pro francouzskou fonetiku, divadlo, umění. Po návratu do Prahy jsem si jen zoufale přála, abych se tam ještě alespoň jednou mohla podívat. Chvíli to trvalo, ale v r. 1968–69 jsem tam učila celý školní rok – pak zase hodně dlouhých let bez Paříže, jen s nahrávkami, které jsem do omrzení poslouchala a opakovala se studenty, kteří dodnes vzpomínají, a konečně – od konce listopadu 1989 dopisy a telefony (maily nebyly) francouzských kolegů, abych hned přijela do Paříže. – Jak ráda! Byla jsem vyzvána několikrát od r. 1996 k hostování na Université Paris 7, postupně jsme se dostali k společnému výzkumu – a hlavně, měla jsem možnost posílat do jejich fonetické „labo“ své studenty – pak brzy doktorandy. Začínala se tehdy ve vzájemné smlouvě mezi Karlovou univerzitou a Université Paris 7 otevírat možnost realizací tzv. „doctorat en cotutelle“, mohla jsem tak vyslat na dlouhodobé studijní pobyty své výborné mladé asistenty a začala se rozvíjet rozsáhlá spolupráce, která trvá dodnes. – Když to tak počítám, prožila

jsem ve Francii nejen jeden školní rok jako kantor, ale pak „po kouskách“, při dlouhodobých pozváních k přednáškám, při výzkumu, během konferencí a pracovních diskusí, celkem dohromady skoro tři roky života – a to člověka musí nutně poznamenat – postupně se z toho stává téměř „závislost“. Musím se přiznat, že touto „závislostí“ – láskou k Paříži – jsem nakazila nejdřív Karla, brzy pak manžela, syna Vaška a před šesti lety už i vnuka Vojtíka.

Vedle „celoživotní kantořiny“ ses – jak je už z předcházejícího patrné – věnovala výzkumu, a to nesporně způsobem vysloveně průkopnickým.

O výzkumu si ráda popovídám – první roky to byla částečně i náhražka Francie, když byla Francie „daleko“. Kontakty, které jsem v různých odvětvích výzkumu navázala, byly pro mne skutečně jako zjevení – netušila jsem, kam mne všude fonetika může přivést. Například výzkum srozumitelnosti v pracovním prostředí nejrůznějšího typu (dostala jsem se úplně blízko dávné lásce – „mašinkám“, když jsme zkoumali srozumitelnost hlášení na nákladovém nádraží, v nádražním, ale i městském a letištním dispečinku – pak i v dolech, hutích aj.). Byla jsem překvapená, jak nás všude přijímali neuvěřitelně vstřícně a naše „zkoumání“ bylo zřejmě důležité i pro naše partnery. Techniku měli neskutečně zastaralou, na jednom důležitém nákladovém nádraží např. to byly aparatury z konce 30. let 20. století (jak konstatovali v r. 1978 naši techničtí spolupracovníci) – a často tam docházelo i k úrazům pro naprosto nedostatečnou kvalitu komunikace. Říkám, že „nás“ všude dobře přijímali – to je další pozitivum tohoto období – výzkum zajímal i studenty sociologie v čele s prof. Petruskem víc než filology, pochopitelně to nebylo možné také bez psychologů (např. bez prof. Janouška) a jiných.

Mimochodem tvůj bratr Karel, který je stále nejen znám, ale především milován jako zpěvák, byl vystudovaný sociolog –

Karel studoval estetiku a sociologii a profesora Petruska měl od začátku v upřímné úctě. To jsem ale ještě netušila, že náš společný výzkum bude tak zábavný – a snad, jak jsme viděli, opravdu užitečný. Např. měření srozumitelnosti v nádražních halách bylo přímo dobrodružství – a těch hal byla celá řada – snad i dnešní lepší srozumitelnost informačních hlášení na některých nádražích, mnohdy tzv. „umělá, ale jasná“, byla inspirována našimi aktivitami.

I z toho, co jsi teď řekla, je zřejmé, že se nacházíme v období interdisciplinárních kontaktů, což má mnoho předností – přesněji řečeno je to nezbytné, chceme-li se o našem tradičním předmětu zkoumání, tj. řečové činnosti a jejích předpokladech, něco nového a podstatného dovědět – ale také mnoho úskalí, možná i rizik. V každém případě kritériem interdisciplinární úspěšnosti badatele je nesporně kladný ohlas u těch, kteří představují a reprezentují ony obory a disciplíny, se kterými lingvisté